

© Éva Le Roi

Team Vlaams Bouwmeester
Meerjarenprogramma 2017-2020

Vlaamse
overheid

BWMSTR
Ruimte maken
voor mens **2017-2020**
en natuur

Een vernieuwd bouwmeesterschap

In juni 2015 keurde de Vlaamse Regering de conceptnota 'Vernieuwd bouwmeesterschap' goed. Het bouwmeesterschap is voortaan **driedig**: de Bouwmeester wordt geflankeerd door het Team Vlaams Bouwmeester en door een expertengroep. De **missie** luidt:

*'Het bouwmeesterschap heeft als doel het bevorderen van de **architectuurkwaliteit** van de gebouwde omgeving, opgevat als een synthese van kwaliteiten op het vlak van stedenbouwkundige omgeving, gebruik en beleving, beeldwaarde, bouwtechniek, energie- en kostenbeheer, enzovoort. Deze inzet wordt geconcretiseerd in de begeleiding van opdrachtgevers bij publieke en publiek-private projecten op het vlak van het ontwerpen en realiseren van gebouwen, publieke ruimte, landschap en infrastructuur, en dit steeds in relatie tot de veranderende maatschappelijke uitdagingen en vanuit een transversaal perspectief van samenwerking met de betrokken actoren en sectoren.'*

Twee **kerntaken** worden daarbij als prioritair aangeduid:

1. De ondersteuning en begeleiding van publieke bouwheren, op projectniveau, in het kader van concrete opgaven. Via een intensieve begeleiding op maat en aan de hand van ontwerpend onderzoek helpt het Team Vlaams Bouwmeester ambitieuze opdrachtgevers om innovatieve projecten te realiseren.
2. Het actief bijdragen tot visievorming en reflectie, resulterend in beleidsadvies en initiatieven omtrent maatschappelijke uitdagingen en hun implicaties en mogelijkheden op het vlak van kwaliteitsvol ontwerpen en bouwen.

Daarnaast worden nog enkele **aanvullende opdrachten** genoemd:

- communicatie en sensibilisering rond actuele kwesties en het creëren van een architecturaal kwalitatieve leefomgeving;
- advisering m.b.t. knelpunten en hiaten in de regelgeving, in relatie tot architectuurkwaliteit in de brede zin;
- kansen geven aan jonge ontwerpers.

Als onafhankelijk expert en adviseur van de hele Vlaamse Regering is de Bouwmeester een **bruggenbouwer** die projecten **transversaal** benadert, over beleidsdomeinen heen. Het doel is steeds om verschillende belangen met elkaar te verbinden in functie van ruimtelijke en maatschappelijke kwaliteit.

Het Team Vlaams Bouwmeester: weldra 20 jaar knowhow

De conceptnota ‘Vernieuwd bouwmeesterschap’ bekrachtigt en versterkt de functie van het bouwmeesterschap, zoals het zich sinds de aanstelling van de eerste Vlaamse Bouwmeester heeft ontwikkeld. Sedert 1999 werkt de Vlaamse overheid inderdaad onafgebroken aan een excellent architectuurbeleid en een voorbeeldig bouwheerschap. De inspanningen van mijn voorgangers bOb Van Reeth, Marcel Smets, Peter Swinnen en Stefan Devoldere¹ hebben hun vruchten afgeworpen: het gebouwde publieke patrimonium is de voorbije twee decennia in heel Vlaanderen naar een hoger niveau getild. Deze kwaliteitssprong wordt algemeen erkend, zowel in Vlaanderen als internationaal. Om dit doel te bereiken en telkens nieuwe uitdagingen het hoofd te bieden, hebben de opeenvolgende bouwmeesters een **team** rond zich verzameld dat reeds bijna twintig jaar, over beleidsdomeinen heen, kennis opbouwt rond publiek opdrachtgeverschap, actuele thema’s op de beleidsagenda plaatst en in functie daarvan allianties aangaat met diverse partners binnen en buiten de overheid. Samen met het team werden ook een reeks specifieke **werkwijzen en procedures** ontwikkeld om publieke opdrachtgevers te begeleiden en het rijke ontwerp-potentieel dat in Vlaanderen en internationaal voorhanden is, ten volle in te zetten voor het algemeen belang. Een overzicht:

Open Oproep

De Open Oproep, het oudste en best gekende instrument van het Team Vlaams Bouwmeester, is in de voorbije decennia uitgegroeid tot een ‘sterk merk’. De Open Oproep is een procedure die publieke opdrachtgevers toelaat ontwerpers te selecteren voor opdrachten op het vlak van architectuur, stedenbouw of landschapsarchitectuur. Het Team Vlaams Bouwmeester brengt openbare besturen in contact met een rijk aanbod aan internationale ontwerp bureaus, staat hen bij in de opmaak van een projectdefinitie en begeleidt de hele procedure. De Open Oproep heeft niet alleen geleid tot een patrimonium van kwaliteitsvolle realisaties in heel Vlaanderen: daar voor elke ontwerp-opgave drie à vijf ontwerpteams een voorstel formuleren, wordt in de Open Oproep ook de kracht van ontwerpend onderzoek telkens opnieuw concreet gedemonstreerd. In de toekomst wil ik de procedure consolideren en blijven inzetten op het optimaliseren ervan, mét aandacht voor de bezorgdheden van zowel publieke opdrachtgevers als ontwerpers.

Advies

Het Team Vlaams Bouwmeester geeft ook projectadvies. Voor (semi)publieke projecten van een bepaalde omvang is deze adviesfunctie bij decreet vastgelegd, maar voor projecten van strategisch belang neemt de Vlaamse Bouwmeester vaak zelf initiatief en spreekt hij publieke opdrachtgevers aan om hen bij te staan in hun opdracht.

¹ Waarnemend Vlaams Bouwmeester 2015-2016

Pilootprojecten

De Pilootprojecten koppelen thematisch ontwerpend onderzoek met een beleidsvoorbereidende inslag aan de realisatie van grensverleggende projecten. Voor elk van de Pilootprojecten worden specifieke allianties aangegaan met betrokken partners. Naast de realisatie van de projecten wordt een brede communicatie gevoerd over het leertraject via symposia en publicaties, en wordt met de partners een vervolgetraject voorzien om regelgeving en instrumenten op elkaar af te stemmen en op elk bestuursniveau te optimaliseren. De Pilootprojecten spelen in op actuele en urgente thema's (zorg, wonen, landbouw, kunst in opdracht, verontreinigde terreinen, studentenhuisvesting...).

Labo Ruimte

Labo Ruimte is een open samenwerkingsverband tussen het Team Vlaams Bouwmeester en Ruimte Vlaanderen, en wordt naargelang van de thematiek uitgebreid met geëngageerde administraties, experts, relevante organisaties en actoren. Via ontwerp en maatschappelijk debat onderzoekt Labo Ruimte, in thematische trajecten, hoe de evolutie naar een duurzamere samenleving ruimtelijk vorm kan krijgen. In de werking van Labo Ruimte staan vier uitgangspunten centraal: focus op de lange termijn; het scheppen van een vrije denk- en spreekruimte; samenwerking over de grenzen van functies, disciplines en organisaties heen en de combinatie van ontwerp en onderzoek. Voorbeelden van Labo Ruimte trajecten zijn: 'Stedelijk Systeem Kust', 'Energie landschappen', 'Antwerpen, Circulaire Stad' en 'Lage Landen'.

Meesterproef

De Meesterproef daagt publieke opdrachtgevers uit om jonge ontwerpers en kunstenaars een eerste overheidsopdracht voor te leggen. Onder begeleiding van een door de Vlaamse Bouwmeester aangestelde projectregisseur kunnen de meest innovatieve en frisse oplossingen ook werkelijk uitgevoerd worden.

Prijs Wivina Demeester voor excellent bouwheerschap

De tweejaarlijkse Prijs Wivina Demeester is de prijs van de Vlaamse overheid voor inspirerend opdrachtgeverschap bij de realisatie van stedenbouwkundige, landschappelijke en architecturale projecten in Vlaanderen. Het voorbeeldige traject dat werd afgelegd door de opdrachtgever, en dat een kwaliteitsvolle realisatie mogelijk maakte, wordt hier in de kijker gezet.

Bouwmeester Label

Omdat het Team Vlaams Bouwmeester ervan overtuigd is dat ontwerpend onderzoek een wezenlijk maatschappelijk verschil kan maken, wil het interessante onderzoeksvragen, gelanceerd door onderzoekers en ontwerpers zelf, mee aanmoedigen en ondersteunen. Projecten die met het Label worden onderscheiden, krijgen een bescheiden budget voor onderzoek, netwerking, het schrijven van een concepttekst, het maken van een eerste visualisatie en een publiek presentatiemoment. Tevens engageert het Team zich om de geselecteerde onderzoeksintenties op de politieke agenda te helpen plaatsen.

De komende jaren zal ik dankbaar gebruik maken van de opgebouwde expertise. De vertrouwde methodiek wens ik, in het licht van de nieuwe maatschappelijke uitdagingen, te versterken en waar nodig aan te vullen. Daarnaast ben ik verheugd bij de strategische visievorming te kunnen rekenen op de steun van de vierkoppige **expertengroep Vlaams Bouwmeester**, die als kwaliteitskamer en klankbord fungeert, en bijdraagt tot de versterking van het draagvlak voor het bouwmeesterschap.

Uitdagingen en kansen

Wereldwijd zetten menselijke nederzettingen, voedselproductie, industrie, transport en de groeiende inzet van grond als een investeringsproduct voor ruimtelijke ontwikkelingen de open ruimte onder druk. Een nieuwe vorm van 'ruimtelijke nederigheid' is dan ook een planetaire burgerplicht geworden. Specifiek voor Vlaanderen scherpen een aantal problemen dit spanningsveld verder aan. Circa 70% van de Vlamingen woont suburbaan in zeer lage dichtheid. Dit verkwistende woonmodel is historisch gegroeid én verder aangemoedigd door het naoorlogse woonbeleid. Het gevolg is dat we met een ruimtebeslag² van 33% (in 2015) recordhouder zijn in Europa. Hoewel België de derde hoogste bevolkingsdichtheid in Europa heeft, kent Vlaanderen een van de laagste dichtheden in inwoners per gebruikte hectare 'mensenruimte'. Bovendien is dit hoge ruimtebeslag zeer sterk gefragmenteerd, waardoor onze mobiliteit quasi volledig afhankelijk is van de individuele auto.

Het vernevelde ruimtelijke model zorgt voor zwakke steden die te dun bevolkt zijn en te weinig belastingbetalende inwoners tellen om de maatschappelijke taken van de steden te kunnen bekostigen (tewerkstelling, transport, cultuur, horeca, winkelen, veiligheid...). Eenzelfde 'verdunde stedelijkheid' treft echter ook het platteland: verkavelingen en lintbebouwing hebben de natuur verdrongen en wonen in het groen is quasi onmogelijk geworden. Hiermee samenhangend kunnen we voor Vlaanderen nog een reeks andere trieste Europese 'records' en structurele problemen optekenen, die transversaal impact hebben op al onze beleidslijnen:

- Het verdwijnen van zes hectare open ruimte per dag
- Een teloorgang van de biodiversiteit
- Het record aan kilometer weg per wooneenheid en aan kilometer nutsleidingen (riolering, waterleiding, gas, bekabeling...) onder die wegenis. De kosten van al deze infrastructuur wegen zwaar op het overheidsbudget
- Het record aan uren file per werknemer. Files tasten het rendement van de economie aan en kosten quality time
- Hoge publieke uitgaven voor diensten als thuiszorg, postbedeling en huisvuilophaling
- Openbaar vervoer dat structureel niet performant kan zijn omdat zijn opdracht quasi onmogelijk is. Zowel dat openbaar vervoer als de fiscaal aftrekbare bedrijfswagens vormen zware publieke uitgaveposten
- Een zware verkeersdodentol en een verhoogd risico op vereenzaming van de verouderende bevolking in suburbaan gebied, beide als gevolg van het wonen op auto-afhankelijke locaties die steeds moeilijker te bereiken zijn.

Het goede nieuws is dat (publieke) bouwheren en ontwerpers, die jarenlang de consumptie van open ruimte hebben bevorderd, zich net daarom ook als beste kunnen omscholen tot de actiefste verdedigers ervan. Zij hebben de krachtigste sleutels in handen om te werken aan een duurzame toekomst. Bovendien kunnen elk van de hoger genoemde problemen ook beschouwd worden als opportuniteiten, kansen op transitie, op ontwikkeling en kwalitatieve groei. Het zijn die uitdagingen die we hierna verwerkt hebben in een strategische visie en een reeks doelstellingen.

2 Het ruimtebeslag bestaat uit de ruimte, ingenomen door onze nederzettingen, dus door huisvesting, industriële en commerciële doeleinden, transportinfrastructuur, recreatieve doeleinden, serres etc. Parken en tuinen maken hier ook deel van uit.' *Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen*, 2016, p. 15.

Bouwen aan integrale duurzaamheid

Als nieuwe Vlaamse Bouwmeester wil ik de komende jaren inzetten op de ontwikkeling van een bouw- en ontwerpagenda voor een aangenamere, gezondere, beter uitgeruste en meer inclusieve leefomgeving, gekoppeld aan een zorgzamere en duurzamere omgang met ons leefmilieu en met natuurlijke hulpbronnen. Architectuur en ontwerpend onderzoek kunnen in de **transitie naar integrale duurzaamheid** een belangrijke bijdrage leveren, door toekomstvisies en innovatieve oplossingen te verbeelden, te testen en te concretiseren in realisaties.

De transitie veronderstelt het vrijwaren en creëren van **open ruimte** door een kwaliteitsgestuurde verhoging van het **ruimtelijk rendement**. De ontwikkeling van **nieuwe woonvormen** en de zorgzame omgang met **erfgoed** zijn in dat verband cruciale thema's. Om de nodige omslag te bewerkstelligen, is ook onderzoek en reflectie nodig rond de herijking van het **publiek opdrachtgeverschap** en de **ruimtelijke regelgeving**, en zijn **intergewestelijke en internationale allianties** onontbeerlijk. Door gebruik te maken van monitoring, data en onderzoek wil ik de Vlaamse ontwerpagenda wetenschappelijk onderbouwen, met aandacht voor de lange termijn. Binnen het kader van onze transversale taakstelling wil ik de ruimte-gerelateerde kennis in de verschillende administraties laten koppelen en bruikbaar maken als basis waarop nieuwe architecturale en stedenbouwkundige concepten kunnen gebouwd worden en transities voorbereid.

Door het belang van de ruimtelijke problematiek ligt een structurele samenwerking met het departement **Ruimte Vlaanderen** voor de hand. Hiermee werd trouwens al een begin gemaakt tijdens het vorige bouwmeestermandaat. Er zijn nu reeds afspraken om die synergie te bestendigen en te intensiveren.

De **transversaliteit** van het bouwmeesterschap reikt echter veel verder. Het projectmatig samenwerken met publieke opdrachtgevers, via een integrale benadering van **concrete architectuuropgaven**, raakt aan beleidsthema's als huisvesting, cultuur, energie, zorg, mobiliteit, schoolinfrastructuur, overheidsopdrachten, woonfiscaliteit, enzovoort. Bruggen bouwen naar andere beleidsdomeinen, vanuit een breed kwaliteitsbegrip, is dan ook een noodzakelijke voorwaarde. Bovendien vervult het bouwmeesterschap van oudsher, in samenwerking met partners zoals het Vlaams Architectuurinstituut, een rol in het voeden en bevorderen van de **architectuurcultuur** in Vlaanderen. Als betrokkene bij de oprichting van Stad en Architectuur in Leuven, en later van het Vlaams Architectuurinstituut, ben ik me er ten volle van bewust dat reflectie, discours en debat rond architectuur blijvend moeten worden gekoesterd.

Aansluitend zal aandacht uitgaan naar de **ontwerpopleidingen**, onder meer om toekomstige ontwerpers de nieuwste inzichten en de juiste reflexen mee te geven rond natuurlijke structuren en efficiënter ruimtegebruik. Ten slotte wil ik inzetten op een brede, toegankelijke **communicatie** met aandacht voor 'good practices'. Deze moet er voor zorgen dat architectuur, stedenbouw en landschap betrokken worden in een gesprek tussen burgers, beleidsmakers en specialisten.

STRATEGISCHE DOELEN

1 ——— Anders ontwerpen en bouwen voor meer levenskwaliteit en open ruimte

We hebben nood aan open ruimte voor natuur, biodiversiteit, voedselproductie, recreatie, ontspanning, drinkwatervoorziening, waterhuishouding, enzovoort. Daarnaast is ook de belevingswaarde van belang: we hechten waarde aan open landschappen omdat we ze mooi vinden, omdat ze sporen van het verleden dragen, omdat we er de stilte kunnen opzoeken, omdat we er in vrijheid door kunnen bewegen, omdat we er graag op vakantie gaan... Wil men in de Vlaamse context werk maken van de vrijwaring en creatie van open ruimte én van andere duurzaamheidsdoelstellingen (een betere mobiliteit, efficiëntere dienstverlening...), dan is het terugdringen van het ruimtebeslag een eerste, noodzakelijke voorwaarde.

Als Bouwmeester wil ik de creativiteit en innovatieve kracht van ontwerpers maximaal inzetten voor de ontsnippering van Vlaanderen, de verdichting en kernversterking in steden en dorpen, de versterking en uitbreiding van het groen-blauwe netwerk en de creatie van groengebieden met verhoogde ecologische waarde. Ik wil dan ook actief meewerken aan de verdere verscherping en de versnelde realisatie van de brede doelstellingen die zijn opgenomen in het Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, met focus op de creatie van een aangenamere, beter uitgeruste en meer inclusieve leefomgeving.

Open ruimte is daarbij te beschouwen als een publiek goed dat we moeten behouden voor volgende generaties, en dat ook voor de huidige generatie, in haar diversiteit, (deels) toegankelijk of op zijn minst waarneembaar moet zijn. In functie van die sociale bekommernis moeten we een beter evenwicht zoeken tussen individuele en collectieve belangen. Ik wil er mee over waken dat open ruimte niet louter een verhaal van geprivilegieerden wordt. Werk maken van verdichting en kernversterking betekent niet zozeer dat we minder moeten gaan bouwen of kleiner wonen, maar wél dat we op zoek gaan naar nieuwe modellen, die winsten opleveren voor iedereen.

Om deze problematiek voldoende aan bod te laten komen, werd het Team Vlaams Bouwmeester versterkt met een **openruimte-adviseur**. Bij de verdere visievorming en de begeleiding van publieke opdrachtgevers zal bijzondere aandacht uitgaan naar

- het verwerven van inzicht in het samenspel tussen open ruimte en verstedelijking en in de waarde van landschaps- en ecosystemen, als onderbouwing voor keuzes in ruimtelijke projecten
- samenwerking voor meer aaneengesloten open ruimte, over administratieve en sectorale grenzen heen.
- het actief ondersteunen van een openruimtebeleid, onder meer door deelname aan het Open Ruimte Platform – een samenwerking tussen De Vlaamse Landmaatschappij, Ruimte Vlaanderen, de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten, de Vereniging van de Vlaamse Provincies en het Team Vlaams Bouwmeester
- Het projectmatig bevorderen van verdichting en kernversterking, door de verbeelding van innovatieve oplossingen en de realisatie van concrete voorbeeldprojecten, mét een sociale agenda
- Draagvlakcreatie, sensibilisering en ruime communicatie naar alle bestuursniveaus én naar de brede bevolking.

2 ————— Wonen gericht op levenskwaliteit en duurzame ontwikkeling

Ons huidige woonmodel heeft Vlaanderen ruimtelijk laten dichtslippen en ons opgezaald met een zeer moeilijk en milieubelastend mobiliteitsverhaal (auto-afhankelijkheid, fileleed...). Dit heeft op zijn beurt weer een vermindering van de woonkwaliteit met zich gebracht. Bovendien wordt in België 72% meer energie per m² woonoppervlakte verbruikt dan het Europese gemiddelde. Doordat de gemiddelde oppervlakte van onze woningen in verhouding tot onze buurlanden ook nog significant groter is, bedraagt ons energieverbruik per woning zelfs meer dan het dubbele van het Europese gemiddelde. Niet voor niets vormt 'Slim wonen en leven' een van de zeven transitieprioriteiten die werden gedefinieerd in het kader van Visie 2050, de toekomstvisie van de Vlaamse Regering. Het Team Vlaams Bouwmeester is reeds actief bij dit transitietraject betrokken. Aansluitend wil ik het bouwmeesterschap, zowel via de projectmatige aanpak als door het initiëren van onderzoek, inzetten om de woonproblematiek te keren en de woonkwaliteit te verbeteren, met aandacht voor de volgende aspecten:

- een locatie-gestuurde woonstkeuze: wonen in de stad of in de dorpskern, nabij voorzieningen en knooppunten van openbaar vervoer, zorgt voor een rijker en diverser aanbod van woningen, maar ook van zorg, groen enzovoort.
- schaalvergroting in de woningbouw als alternatief voor individueel bouwheerschap: collectief particulier opdrachtgeverschap, private groepswoningbouw door de vrije markt, coöperatieven, community land trusts, cohousing en het wonen in verzamelgebouwen bieden de sleutel tot betaalbaarder, kwalitatiever (bijv. door het voorzien van gedeelde ruimtes en voorzieningen) en energiezuiniger wonen
- een verhoogde woonmobiliteit in functie van levenskwaliteit: kernversterking biedt mogelijkheden voor gemeenschapsvorming, efficiëntere thuiszorg enzovoort.
- wonen en werken beter op elkaar afstemmen (door het stimuleren van de dienstensector maar ook van aangepaste maakindustrie in de kern, verzamelgebouwen...)
- sociaal en betaalbaar wonen: ondersteunen van huisvestingsmaatschappijen bij de realisatie van duurzame en toekomstgerichte projecten en het helpen inzetten van de private markt voor het realiseren van betaalbaar wonen in meer gemengde woonomgevingen, met een gezonde sociale mix.
- Een professionele huurmarkt: meer collectieve woningbouw, liefst door providers die, omwille van hun rol als patrimoniumbeheerders, sterker gericht zijn op de duurzaamheid van de woningen die zij bouwen.

3 ——— Een zorgzame omgang met erfgoed voor een kwalitatieve leefomgeving

De inzet van ontwerp en ontwerpend onderzoek in de omgang met ons gebouwd en landschappelijk patrimonium kan de levenskwaliteit in steden en dorpen aanzienlijk verhogen. Zowel de culturele waarde als de mogelijkheden van hergebruik (van bouwelementen, materialen...) en herbestemming moeten daarbij telkens zorgvuldig worden overwogen. Door aan al deze aspecten de juiste aandacht te besteden, kunnen we niet alleen 'meer doen met minder', maar genereren we historisch gelaagde, veelzijdige en boeiende leefomgevingen. Ik wil met het agentschap Onroerend Erfgoed samenwerken om ambitieuze, kwaliteitsvolle hedendaagse interventies te helpen realiseren. Samen kunnen we als constructieve gesprekspartners de dialoog met publieke opdrachtgevers over hun erfgoed aangaan. Het begin 2016 opgestarte Projectbureau Herbesteding Kerken en de editie 2017 van de Meesterproef, gewijd aan 'Erfgoed en herbesteding', vormen alvast eerste stappen naar verdere samenwerking. Algemeen wil ik in onze verhouding tot overgeleverde cultuurgooederen streven naar een actievere, verantwoordelijke omgang, waarbij we onszelf minder zien als erfgenamen (wat hebben wij gekregen en moeten we bewaren?) dan wel als *erflaters* (wat willen we als erfdeel doorgeven aan de volgende generatie?). Onze bijzonder aandacht zal uitgaan naar:

- erfgoed en sociale woningbouw: sociale huisvestingsmaatschappijen kampen vandaag met de onbetaalbaarheid van het renoveren van historische wijken met grondgebonden woningen. Voor de renovatie van waardevolle sociale woningen wil ik inzetten op een werkbaar evenwicht tussen erfgoedwaarde, bewoonbaarheid, energetische performantie en economische haalbaarheid.
- veranderingsgericht bouwen: 'culturele duurzaamheid' was al een sleutelbegrip in de visie van de eerste Vlaamse Bouwmeester. Publieke gebouwen geven de eigentijdse overheid een gezicht, brengen bepaalde waarden tot uitdrukking en vervullen een voorbeeldfunctie, maar het zijn ook de monumenten van morgen: ze moeten succesvol doorgegeven kunnen worden aan volgende generaties. Duurzaamheid betekent in deze dat we niet alleen bouwen volgens de huidige behoeften, maar evengoed gericht op de toekomstige noden en dus op verandering.
- leren uit de eigen erfgoedtrajecten: het bouwmeesterschap heeft steeds ingezet op de kwaliteitsvolle omgang met erfgoed, vanuit de overtuiging dat een zorgzame aanpak gebaseerd is op kennis en inzicht in het bestaande patrimonium, gecombineerd met ontwerptalent voor nieuwe functies. Elke renovatie of herbesteding behelst ingrepen die precies moeten worden vormgegeven. Dit vergt een deskundige én inventieve aanpak. Zo zijn in de Open Oproep de voorbije zestien jaar heel wat erfgoedprojecten de revue gepasseerd. Tijdens de procedures gingen vaak diverse visies met elkaar in confrontatie of dialoog. Met het oog op de creatie van een breder draagvlak voor een dynamische omgang met ons erfgoed wil ik publieke bouwheren en andere geïnteresseerden informeren over goede voorbeelden, zowel uit de Open Oproep als andere. Dit 'corpus' kan de visievorming helpen voeden.

4 ——— Een doelmatig publiek opdrachtgeverschap en ondernemerschap

Teneinde de doelstellingen van ruimtelijke kwaliteit, verdichting en maatschappelijke meerwaarde optimaal te kunnen bereiken, wil ik publieke actoren en lokale overheden vertrouwd maken met de ondernemerslogica van de bouw- en vastgoedmarkt. Dit inzicht kan ingezet worden om met de beperkte overheidsmiddelen tegelijk ruimtelijke en economische meerwaarde te genereren en om economische winsten te herinvesteren in maatschappelijke doeleinden. Het zal leiden tot evenwichtige onderhandelingen met private partijen, en een billijke verdeling van maatschappelijke en particuliere winsten. Zo kan bijvoorbeeld gedacht worden aan diverse vormen van 'onderhandelings-stedenbouw', waarbij bijkomende dichtheid wordt toegestaan in ruil voor meer groene ruimte (of het opgeven van elders gelegen bouwrechten), voor kwalitatieve aanleg van publieke ruimte, voor de inbreng van woonfuncties op met openbaar vervoer goed ontsloten locaties, voor de injectie van bijkomende ondersteunende functies, enzovoort.

Dergelijke operationele en financiële optimalisaties kunnen in een aantal gevallen baat hebben bij een projectmontage met bijkomend aan te trekken private partijen, al dan niet binnen het kader van een publiek-private samenwerking (PPS). Het lopende DBFM-programma Scholen van Morgen, dat het ontwerp, de bouw, de financiering en het 30-jarig onderhoud van 182 scholenbouwprojecten omvat en waarin het Team Vlaams Bouwmeester, als operationele partner, mee de keuze van de ontwerpen organiseert en advies verleent bij de uitwerking ervan, vormt reeds een goed voorbeeld. In het kader van de uitrol van het Decreet betreffende de alternatieve financiering van schoolinfrastructuur via projectspecifieke DBFM-overeenkomsten kunnen potentiële bouwheren opnieuw een beroep doen op het Team Vlaams Bouwmeester voor een gelijkaardige adviesverstrekking en ondersteuning. Een verdere verkenning van de mogelijkheden voor het genereren van maatschappelijke winsten in PPS in diverse sectoren maakte in 2014-2015 reeds het voorwerp uit van een onderzoekstraject in samenwerking met het Vlaams Kenniscentrum PPS en PMV. Ik wens in te zetten op een verdere, structurele samenwerking met beide partners.

5 ————— Regelgeving als proactief kwaliteitsinstrument

Ruimtelijke en architecturale ontwerpen ontstaan binnen een complex wetgevend kader. Een project moet, om vergunbaar te zijn, rekening houden met regels en normen. Deze kunnen algemeen geldend zijn (burgerlijk wetboek, EPB-regelgeving...), samenhangen met de bestemming van het gebouw (wooncode, toegankelijkheidsnormen van openbare gebouwen, brandveiligheidsnormen...) of locatiegebonden zijn (RUP's, verkavelingsvoorschriften, lokale parkeernormen...). Deze regelgeving ontstaat vanuit een kwaliteitszorg rond bepaalde thema's (hygiëne, veiligheid, gezondheid, beeldkwaliteit...), en vertaalt deze bezorgdheid in kwantificeerbare en verifieerbare voorschriften. In deze vertaalslag verdwijnt de oorspronkelijke bezorgdheid van de wetgever echter soms naar de achtergrond. Bovendien worden alternatieve oplossingen om hetzelfde doel te bereiken, onmogelijk gemaakt.

Daarom wil ik pleiten voor een regelgeving die werkt als een proactief kwaliteitsinstrument, die ruimte laat voor de creativiteit van het ontwerpproces, die flexibel is en toekomstbestendig. Daartoe lijkt het me nodig veel explicieter te vermelden welke intenties en resultaten men met voorschriften wil bereiken. Elke oplossing die geheel of gedeeltelijk buiten de regels valt, kan dan worden toegelaten indien ze de beoogde resultaten minstens even goed waar maakt, en door alle betrokken stakeholders en overheden wenselijk wordt geacht. In dit geval zal een goedkeuring door een onafhankelijke kwaliteitskamer nodig zijn. In concreto wil ik deze benadering toepassen in de diverse projecten en adviezen die door het Team Vlaams Bouwmeester worden begeleid/geformuleerd, als ook als aandachtspunt meenemen bij alle vormen van overleg die plaatsvinden binnen onze transversale taakstelling in samenwerking met alle beleidsdomeinen.

Naast de bouw- en ruimte-regelgeving liggen ook andere juridisch-financiële oorzaken mee ten grondslag aan ondoordacht ruimtegebruik. Zo blijken onder andere de wet op de gemeentefinanciering, de pachtwet, de beperkte meeneembaarheid van registratierechten, de berekening van het kadastraal inkomen, de eenzijdige benadering van duurzaamheid in de EPB-regelgeving, de wet op de mede-eigendom, de fiscale aanmoediging van bedrijfswagens en huiseigenaarschap (ten nadele van huur) enzovoort... diverse negatieve ruimtelijke effecten te sorteren. Ik wil de achterliggende mechanismen opsporen en onder de aandacht brengen, om ons ruimtegebruik op een integrale manier aan te pakken.

6 ————— Samenwerking over de grenzen heen

Het Vlaamse grondgebied maakt deel uit van een veel ruimer orohydrografisch, economisch en cultureel samenhangend systeem: de Maas-Schelde-Rijn-delta, ook Eurodelta genoemd. De Eurodelta deelt een ontwikkelingsgeschiedenis waarin de bevolking(sgroei) altijd gespreid is geweest over de vele steden, stadjes en dorpen die de regio rijk was. Die gedeconcentreerde groei heeft geleid tot een uniek stedelijk systeem met 20 miljoen mensen op relatief korte afstand van elkaar, dat zich fundamenteel onderscheidt van andere metropolen als Londen en Parijs. Dit verspreid verstedelijkte gebied wordt niet afgebakend door bestuurlijke of administratieve grenzen, maar strekt zich uit tot Noordrijn-Westfalen en Wallonië. Ook Brussel maakt er integraal deel van uit. Binnen dit systeem stellen zich een aantal ruimtelijke problemen en uitdagingen, die niet stoppen aan de randen van gewesten of landen. Vraagstukken van ruimtelijke ordening, leefmilieu en mobiliteit kennen per definitie geen grenzen; hun aanpak vergt een bovenlokale visie en samenwerking.

Om deze ruimere visie te bewaken, wil ik in de eerste plaats nauw samenwerken en overleggen met mijn verschillende collega-bouwmeesters. De Nederlandse Rijksbouwmeester, de Bouwmeester van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de Cellule architecture de la Fédération Wallonie-Bruxelles maar ook de verschillende stadsbouwmeesters (Antwerpen, Charleroi en binnenkort Gent) zijn onmisbare partners voor het Vlaamse bouwmeesterschap.

Specifiek rond de grootstedelijke dynamiek en problematiek van Brussel dringt samenwerking tussen de gewesten zich op. In de Vlaamse rand rond Brussel zijn verdichting en kernversterking zeer belangrijk om de groene gordel te redden van verdere verkaveling en om voldoende kritische massa te creëren voor een performant voorstadsnetwerk van openbaar vervoer. Ook de grote ‘armaturen’ van de Brusselse regio, zoals de luchthaven van Zaventem, de Brusselse ring en het Zoniënwoud, kunnen niet zonder bovenlokale ruimtelijke aanpak. Voor de begeleiding van Vlaamse projecten in Brussel zal nauw samengewerkt worden met de Bouwmeester van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Ook een structurele samenwerking met het ministerie van Infrastructuur en Milieu van de Rijksoverheid en met de Rijksbouwmeester van Nederland spreekt vanzelf. Zo werd reeds begonnen met het ontwikkelen van een gedeelde agenda voor ruimtelijk onderzoek en beleid en wordt verder gewerkt aan het Belgisch-Nederlands ontwerpend onderzoek gelanceerd binnen Labo Ruimte – Lage Landen.

7 ——— Bijdragen aan de architectuurcultuur in Vlaanderen

Het bouwmeesterschap reikte van meet af aan verder dan de projectmatige advisering en ondersteuning van publieke opdrachtgevers. Via de organisatie van studie- en contactdagen, het initiëren van onderzoek, de uitgave van publicaties, de organisatie van workshops en lezingen heeft het steeds ook gewerkt als een platform waar niet alleen ontwerpers en publieke opdrachtgevers, maar ook critici, onderzoekers, designers en kunstenaars met elkaar in gesprek konden gaan. Met het Team Vlaams Bouwmeester wil ik onderzoek, reflectie en uitwisseling blijven initiëren en/of faciliteren, opdat publiek opdrachtgeverschap, architecturaal en ruimtelijk beleid in Vlaanderen voeling zouden houden met de (internationale) ontwikkelingen in het brede architectuurveld en er constant door zouden worden geïnspireerd. Ik wil inzetten op:

- kennisdeling, debat en brede communicatie. Het in 2012 geopende Atelier Bouwmeester in de Ravensteingalerij is hiervoor een krachtig instrument gebleken en een motor voor het culturele aspect van de werking van het Team Vlaams Bouwmeester. Ik wens in de toekomst, in goede samenwerking met diverse partners (het VAI, de Vlaamse Vereniging voor Ruimte en Planning VRP, Ruimte Vlaanderen enzovoort), te blijven inzetten op kennisdeling, debat, het belichten van goede voorbeelden en sensibilisering, vanuit een voorbeeldige en toegankelijke infrastructuur in Brussel.
- samenwerking met de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR), met het oog op de creatie van een cultureel leerplatform voor ruimtelijke en stadsontwikkeling, waar urgente maatschappelijke thema's kunnen worden geagendeerd. De reeks workshops Designing the Future (i.s.m. IABR, AWB, de VRP en de Brusselse Bouwmeester), die in het Atelier Bouwmeester plaatsvonden van december 2016 tot februari 2017, vormden een eerste stap in die richting.
- aandacht voor de billijke honorering van ontwerp en ontwerpend onderzoek: het correct honoreren van de corebusiness van de architect, de erkenning van de waarde van ontwerpende conceptuele arbeid, en – daarmee samenhangend – het belang van een gezond bedrijfsklimaat in de architectuursector vormen aandachtspunten, waar ik publieke opdrachtgevers en beleidsmakers rond wil informeren en sensibiliseren.
- synergie met ontwerpopleidingen en onderzoeksprogramma's, als een van de belangrijke kanalen om nieuwe inzichten rond open ruimte, verdichting, bouwen en wonen breed ingang te doen vinden en de broodnodige cultuuromslag in deze te bewerkstelligen. Als neutrale partner kan het Team Vlaams Bouwmeester met dit doel de verschillende ontwerpopleidingen samen rond de tafel brengen, bijv. in het kader van thematische ontwerpstudio's.
- structurele samenwerking met het departement Cultuur rond het thema kunst in opdracht: de conceptnota 'Vernieuwd bouwmeesterschap' bepaalt onder meer dat 'kunst in opdracht' niet langer tot de taakstelling van het bouwmeesterschap behoort. Op 1 januari 2016 werd de kunstcel dan ook ondergebracht bij het departement Cultuur, Jeugd en Media. Binnen Cultuur maakt de kunstcel momenteel een doorstart als landelijk expertisecentrum en worden de opgebouwde kennis en ervaring ingezet voor het uittekenen van een volwaardig kunstopdrachtenbeleid voor de publieke ruimte. Ik blijf als Bouwmeester betrokken bij het uittekenen daarvan en ons team zal structureel met de kunstcel samenwerken om publieke opdrachtgevers die in het kader van een bouwproject een kunstopdracht wensen uit te schrijven, van de nodige begeleiding te voorzien in functie van kwaliteitsvolle resultaten.

Leo Van Broeck
Vlaams Bouwmeester